

KÁROLY Krisztina

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Angol-Amerikai Intézet, Angol Nyelvpedagógia Tanszék
Budapest, Magyarország
karoly.krisztina@btk.elte.hu

AZ ALKALMAZOTT NYELVÉSZET DISZCIPLÍNÁI A FORDÍTÁSI SZÖVEGALKOTÁS MEGISMÉRÉSÉNEK SZOLGÁLATÁBAN

A jelen módszerei és a jövő fejlődési irányjai

Disciplines of Applied Linguistics in the Service
of Translational Discourse Production

Present methods and future directions for development

Discipline primenjene lingvistike u službi spoznaje
stvaranja prevodilačkih tekstova

Savremene metode i pravci razvoja

A dolgozat azt vizsgálja, hogy az alkalmazott szövegnyelvészet eredményei hogyan használhatók fel a fordítástudományban olyan jelenségek alaposabb megismerésére, amelyeket a kutatások eddig vagy megkerültek, vagy nem kellő mélységben vizsgáltak. A tanulmány fókuszában a fordítási szövegalkotás jelensége áll, és olyan alapkérdések megválaszolásához nyújt elméleti és módszertani megoldásokat, mint például az, hogy egyáltalán elemezhető-e a szövegkoherencia célnyelvi (re)produkciója a fordításban, vagy hogy hogyan „viselkedik” a szövegkoherenciában jelentős szerepet játszó kohéziós, retorikai és műfaji szerkezet a fordításban. A dolgozat rávilágít azokra a jövőbeli fejlődési irányokra is, amelyeket az alkalmazott nyelvészet e diszciplínái segítségével kijelölhetünk a diskurzuselemzésben, a műfajkutatásban, a célnyelvi szövegre orientált fordításelemzésben, az univerzálé-, valamint a fordítóstratégia-kutatásban.

Kulcsszavak: alkalmazott nyelvészet, fordítástudomány, alkalmazott szövegnyelvészet, fordítási szövegalkotás, szövegszintű fordítói stratégiák

Bevezetés

Tanulmányom arra mutat rá, hogy az alkalmazott nyelvészet különböző diszciplínáinak együttműködése révén miként válik lehetővé olyan jelenségek alaposabb megismerése, amelyekre a korábbiakban nem volt módunk. Az alkalmazott nyelvészet vizsgálódási körébe tartozó számos terület közül – például (alkalmazott) diskurzuselemzés, szövegyelvészet, korpusznyelvészet, kontrasztív nyelvészet, szociolingvisztika, pszicholingvisztika, stilisztika, első- és második-/idegennyelv-elsajátítás és -nyelvtanítás, fordítástudomány, interkulturális kommunikáció, szaknyelvi kommunikáció – az alkalmazott szövegyelvészet és a fordítástudomány áll a középpontjában. E két terület elméleteinek és módszereinek a felhasználásával arra a mindkét diszciplína érdeklődési körébe tartozó két alapkérdésre kereshetünk választ a fordítási szövegalkotás vonatkozásában, hogy (1) elemezhető-e a szövegkoherencia célnyelvi (re)-produkciója a fordításban és – amennyiben igen, akkor – (2) hogyan írható le a szövegkoherenciában jelentős szerepet játszó kohéziós, retorikai és műfaji szerkezet „viselkedése” a fordításban. Az alkalmazott nyelvészet lehetséges fejlődési irányai tekintetében rámutatok arra is, hogy e két terület (az alkalmazott szövegyelvészet és a fordítástudomány) együttműködése révén milyen új ismeretekkel gazdagodhatunk konkrétan a diskurzuselemzés, a műfajkutatás, a célnyelvi szövegre orientált fordításelemzés, valamint az univerzálé- és fordítóstratégia-kutatás egyes alterületein. A fentiekre az ún. „komplex fordítási szövegelemző modell” (Károly 2014/2017) példáján keresztül teszek kísérletet, melynek célja a szövegkoherencia célnyelvi (re)produkciójának mélyreható elemzése és a szövegszintű fordítói stratégiák azonosítása.

Kulcsfogalmak

A szövegelemző modell bemutatása előtt szükség van két kulcsfogalom, a 'szövegszintű jelenség' és a 'szövegszintű fordítói stratégia' terminusok definiálására, mert ezeknek nincs általánosan elfogadott meghatározása a szakirodalomban. **Szövegszintű jelenségek** „azok a globális (a szöveg lineáris és hierarchikus szerkezetében megvalósuló) kapcsolódásokat és függőségi viszonyokat létrehozó jelenségek, amelyek folyamatosságot teremtenek a szöveg különböző (kisebb és nagyobb) részei között, és ezáltal közvetlenül hozzájárulnak a komplex szövegszerkezet és a globális szövegértelem kialakításához” (Károly 2014, 52). Ilyenek például a kohéziós eszközök, a különféle téma-rema viszonyok, a retorikai szerkezet vagy a műfaji szerkezet. **Szövegszintű**

fordítói stratégiáknak pedig „azon – tudatos és/vagy ösztönös, és a nyelvek rendszerbeli különbségei, valamint a műfaj sajátosságai miatt automatikus és/vagy opcionális koherencia-eltolódásokat eredményező – a fordítás folyamatát kísérő kognitív tervek” összességét nevezem, „amelyek a szövegszintű jelenségek (re)produkcióját, s ezáltal a koherenciát biztosítják a célnyelvi szövegben” (Károly 2014, 249). Ilyen lehet többek között fordítás során egy kötőszó betoldása olyan helyen a szövegbe, ahol a forrásszövegben nem volt, vagy éppen egy szóismétlés elhagyása.

*Az alkalmazott szövegnyelvészet és a fordítástudomány találkozása:
a komplex fordítási szövegelemző modell*

A komplex fordítási szövegelemző modell az alkalmazott szövegnyelvészet és a fordítástudomány egyes elméleteit és módszereit ötvözi. A tudományelméletben használt különféle modelltípusok (pl. analóg, konceptuális, elemző, kutatási modellek) közül ez egy ún. **elemző modell**. Mint ilyen, nem csupán a jelenség összetevőit jeleníti meg, hanem azok adott elméleti kereten belül történő mélyreható vizsgálatának a módját is leírja. Ily módon egyszerre elméleti és módszertani természetű.

A szövegtudomány korszerű elméletei alapján, a koherencia szerkezeti szempontból releváns, a szövegstruktúrában nyomon követhető összetevői a következők: (1) a kohéziós szerkezet: (1a) strukturális kohézió (információs/ismert-új információstruktúra, tematikus/téma-réma szerkezet); (1b) nem strukturális kohézió (referencia, helyettesítés, ellipszis, összekapcsolás, lexikai kohézió; valamint ez utóbbin belül a lexikai ismétlés); (1c) stíluskohézió (a stíluseszközök szövegösszetartó ereje); (2) a logikai/retorikai szerkezet és (3) a műfaji szerkezet.

E szerkezetek és kapcsolódási pontjaik/interakcióik átfogó vizsgálata érdekében a komplex fordítási szövegelemző modell a következő elemző (rész)-modelleket integrálja: Lautamatti (1987) topikstruktúra-elemzési modellje, Halliday és Hasan (1976), valamint Halliday és Matthiessen (2004) kohéziós modellje, Hoey (1991) ismétlésmodellje, Mann és Thompson (1986, 1988) retorikastruktúra-elmélete, és mivel a modell kifejlesztése és validálása egy hírszövegekből álló korpuszon történt, Bell (1991, 1998) eseménystruktúra-modellje, amely a hírszövegek műfaji szerkezetének leírását teszi lehetővé.

Lautamatti (1987) topikstruktúra-elemzési (*Topical Structure Analysis*) modellje a forrás és a célnyelvi szöveg topikszerkezetébe nyújt betekintést: a

kohéziós szerkezet részét képező strukturális kohéziót a topikszerkezet elemzésén keresztül írja le. A modell sajátos módon értelmezi a 'topik' és a topikszerkezet fogalmát. Topikfelfogása az információs és a tematikus struktúra számos releváns aspektusát ötvözi: a topikot az ismert információval azonosítja, és felhasználja a 'téma' fogalmát is, amely arra utal, amiről a mondat szól. A topikstruktúra-elemzési modell legfontosabb előnye a korábbi megközelítésekkel szemben az, hogy a mondat szintje fölé is kiterjed a vizsgálandó köre: a mondatban/tagmondatban a topikot megfogalmazó topikális alanyok azonosítása révén nyomon követi a szöveg topikfejlődését is, és rámutat az egyes mondatok/tagmondatok topikjai, valamint a diskurzustopik és a diskurzusminőség (a diskurzuskohérenca) közötti kapcsolatra. Három topikfejlődési módot különít el: (1) párhuzamos topikfejlődés (az alábbi példa 1. és 2. mondata között), amikor az egymást követő mondatok topikja megegyezik (azonos a referensük); (2) követő, amikor az előző mondat rémája válik a következő mondat topikjává (a példa 2. és 3. mondata között); (3) kiterjesztett párhuzamos topikfejlődés, amikor a szövegalkotó visszatér egy korábbi topikhoz (a példa 2. és 4. mondata között). Például (Lautamatti 1987, 92–96 alapján):

1. When *a human infant* is born into any community [...]
2. Without care from some other human being or beings, [...], *a child* is very unlikely to survive.
3. *This helplessness of human infants* is in marked contrast with the capacity of many new born animals [...]
4. It is during this very long period in which the *human infant* is totally dependent on others [...]

Halliday és Hasan (1976), valamint Halliday és Matthiessen (2004) kohéziós modellje segítségével feltérképezhetővé válik a kohéziós szerkezet. A nem strukturális kohézió elméletük szerint a szöveg két eleme közötti kohéziós kapcsolat, a kohéziós „kötés” (*tie*) eredményeként jön létre. A kohéziós eszközök öt különböző típusát határozták meg: a referencia, a helyettesítés, az ellipsis, az összekapcsolás és a lexikai kohézió. A fordítási szövegelemző modell a grammatikai kohéziós eszközök esetében (ideértve az összekapcsolást is) Halliday és Hasan (1976) elméletére épít, a lexikai kohéziós elemzést azonban az elméleti és módszertani szempontból megalapozottabb, Hasan-féle (1984) taxonómiájára alapozza. Hasan a lexikai kohéziót két nagy csoportra osztja: általános szemantikai relációkra (ismétlés, szinonima, antonima, hiponímia, meronímia)

és szövegalapú, ún. „pillanatnyi” relációkra (*instantial relations*: azonosság, elnevezés, hasonlat), amelyeknél a lexikai elemek nem általános szemantikai kapcsolatban vannak egymással, hanem csupán az adott szövegben, a szövegkörnyezet révén alkotnak kohéziós kötést (pl. *kutya – Toto*).

Az ismétlés- és a makropropozicionális szerkezet feltárására a komplex fordítási szövegelemző modellben Hoey (1991) ismétlésmodellje nyújt lehetőséget. Hoey abból az empirikus kutatásokon alapuló feltevésből indult ki, hogy a lexikai elemek önmagukban nem teremtenek kohéziót, csak akkor, ha kapcsolatba lépnek más elemekkel. Lényeges meglátása az is, hogy a szövegek minősége jellemzően nem a bennük előforduló kohéziós eszközök számától, hanem inkább azok minőségétől és eloszlásától függ. Ezért a fordítási szövegelemző modellnek szükségképpen alkalmasnak kellett lennie a lexikai elemek közti kapcsolatok (*links*) hálójának feltérképezésére és – ezen keresztül – a (globális) szövegminőség és a (lokális) kohézió viszonyának feltárására. Hoey a lexikai ismétlések rendszerének/hálójának szisztematikus vizsgálata alapján (taxonómiáját az 1. táblázat szemlélteti) kimutatja az egymáshoz „szignifikánsan” kapcsolódó mondatokat. Elmélete szerint, ha két mondat között legalább három ismétléskapcsolat van, azok már szignifikánsan kapcsolódnak egymáshoz, ún. „ismétléskötéléket” (*repetition bond*) alkotnak. A kötéleket alkotó mondatokat a szöveg „centrális” mondatainak tartja, melyek fontos szerepet töltenek be a szöveg mondanivalójának, fő témájának a kifejtésében: ezekből áll össze a szöveg makropropozicionális tartalma. Azokat a mondatokat pedig, amelyek nem alkotnak ismétléskötéléket, a szöveg „marginális” mondatainak tartja, amelyek akár el is hagyhatók, a szöveg fő mondanivalóján ez nem változtat.

Lexikai ismétlés	egyszerű		<i>medve–medvék</i>
	komplex		<i>ír–írás</i> (ige–főnév)
Parafrázis	egyszerű		<i>kivált–okoz</i>
	komplex	antonima	<i>meleg–hideg</i>
		kapcsolatháromszög	<i>író–szerző–írás</i>
egyéb		főlérendelés (<i>biológusok–tudósok</i>) koreferencia (<i>Augustus–császár</i>)	

1. táblázat: Hoey (1991) ismétlés-taxonómiája (magyar nyelvű példákkal)

A kapcsolódási-propozicionális szerkezetet és a retorikai struktúrát a modell Mann és Thompson (1986, 1988) retorikastruktúra-elmélete felhasználásával írja le. Mann és Thompson szerint egy szöveg akkor koherens, ha a különböző részei „illeszkednek” (1986, 58) egymáshoz. A részek kapcsolódása/illeszkedése azonban nem véletlenszerűen történik, hanem a nyelvhasználó mentális folyamatainak eredményeképpen: azáltal, hogy képes arra, hogy elméjében összekapcsolja egy vizuális kép össze nem kapcsolódó elemeit. E mentális/kognitív folyamatok feltérképezését teszi lehetővé a retorikastruktúra-elmélet. Alapját az ún. kapcsolódási proposíciók (*relational propositions*; pl. HÁTTÉR, MEGOLDÁS, INDOKLÁS) alkotják, amelyek olyan logikai/retorikai relációk, amelyek a szöveg két különálló részéből származtathatók, de nem egymástól függetlenül következnek valamelyik részből. Az alábbi mondatpárok ilyen relációkat szemléltetnek:

HÁTTÉR: Hayes most mondott le. Ő a kancellár.

MEGOLDÁS: Éhes vagyok. Menjünk el egy étterembe.

INDOKLÁS: Nem fogok elkezdni hollandul tanulni. Öreg vagyok én már ehhez.

A szöveget akkor érzékeljük koherensnek, ha képesek vagyunk e relációk érzékelésére és értelmezésére. Mann és Thompson (1988) rendszere a kapcsolódási proposíciók azonosítása alapján feltérképezi a szövegek hierarchikus logikai/retorikai struktúráját. Mann (2005) a területen végzett empirikus kutatások eredményei alapján a kapcsolódási proposíciókat három nagy csoportba osztotta: ún. bemutató relációk (ANTITÉZIS, HÁTTÉR, ENGEDMÉNY, LEHETŐVÉ TÉTEL, BIZONYÍTÉK, INDOKLÁS, MOTIVÁCIÓ, ELŐKÉSZÍTÉS, ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS, ÖSSZEFOGLALÁS), tárgyi relációk (KÖRÜLMÉNY, FELTÉTEL, KIDOLGOZÁS, ÉRTÉKELÉS, ÉRTELMEZÉS, ESZKÖZ, NEM AKART OK, NEM AKART EREDMÉNY, „MÁSKÜLÖNBEN”, CÉL, MEGOLDÁS, FELTÉTEL NÉLKÜL, „HACSAK NEM”, AKART OK, AKART EREDMÉNY) és többmagú relációk (ÖSSZEKAPCSOLÁS, ELLENTÉT, SZÉTVÁLASZTÁS, HÉZAG (relációhiány), FELSOROLÁS, TÖBBMAGÚ ÚJBÓLI ÁLLÍTÁS, KÖVETKEZÉS).

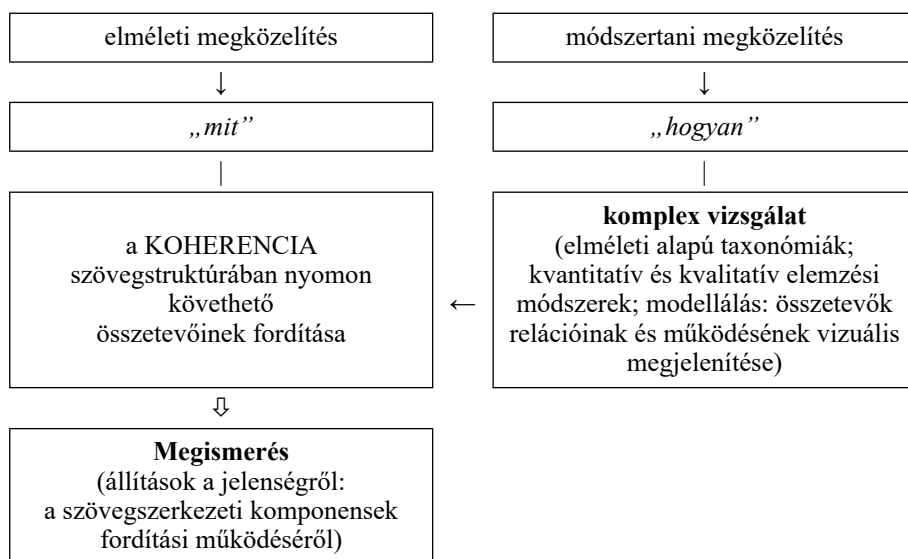
Mivel a szövegalkotás vizsgálatában meghatározó tényező a szöveg műfaja, a komplex fordítási szövegelemző modell integrál egy, a műfaji szerkezet szisztematikus vizsgálatára lehetőséget teremtő eszközt is, mégpedig – a kidolgozásához elvégzett elemzés (Károly 2017) korpuszából (hírszöveg korpusz) adódóan – Bell (1991, 1998) eseménystruktúra-modelljét. Bell elmélete révén

a hírszöveg alapelemein túl arról is képet kapunk, hogy maga a történet milyen eseményekből tevődik össze. Az „eseménystruktúra-modell” segítségével leírhatóvá válik az újságcikkek hierarchikus tartalmi szerkezete és a szövegben megjelenő információk alapján rekonstruálható, hogy mi történt a valóságban.

A komplex fordítási szövegelemző modellt tehát a következő alap- és (a vonatkozó elméletek alapján) származtatott, lineáris, illetve hierarchikus rendező elv szerint működő szövegszerkezeti változók szisztematikus vizsgálatát teszi lehetővé: topikszerkezet (lineáris topikfejlődés, mondat/tagmondat-topikok és diskurzustopik hierarchikus viszonya); kohéziós szerkezet (kohéziós kötések lineáris előrehaladása); ismétlésszerkezet (hierarchikus makropropozicionális szerkezet, a szöveg centrális és marginális mondatai); kapcsolódási propozicionális szerkezet (hierarchikus retorikai/logikai szerkezet); műfaji szerkezet (a hírszöveg lineáris szuperstruktúrája¹) és hierarchikus eseménystruktúrája.

Mint elemző modell, a koherencia szövegstruktúrában nyomon követhető összetevőinek fordítási viselkedésének megismeréséhez elméleti és módszertani támogatást nyújt. Segít annak felmérésében, hogy e komplex jelenség alaposabb megértése érdekében pontosan *mit* kell megvizsgálni (a jelenség mely alkotóelemeiből áll) és *hogyan* (milyen elméleti és kutatási módszerekkel). Fontos megjegyezni azt, hogy ez a modell sem alkalmas a koherencia egészének (minden egyes összetevőjének és meghatározó tényezőjének) a feltárására; kifejezetten azon összetevők állnak a fókuszában, amelyek a szövegstruktúrában követhetők nyomon. A következő feladatokat hajtja végre: (1) elméleti alapú taxonómiák felhasználásával **azonosítja** (a két alkorpuszban, a mikrostruktúra szintjén) a kohéziós eszközöket, lexikai egységeket, mondattopikokat, logikai relációkat és műfaji elemeket; (2) kvantitatív és kvalitatív elemzési módszerekkel **feltárja** a kohéziós kötések, ismétléskapcsolatokat, a topikfejlődést, a kapcsolódási propozíciókat és az eseménystruktúra- komponenseket, majd ezek relációit és célnyelvi megfeleltetését, majd végül (3) **vizuálisan megjeleníti** a szövegszerkezeti összetevők kapcsolódási pontjait és fordítási működését (l. Károly 2014, 73). Működését az 1. ábra szemlélteti.

¹ A 'szuperstruktúra' terminust Tirkkonen-Condit (1985) nyomán a szöveg lineáris részekre tagolására használom (ez a tagolás a hírszöveg esetében: tulajdonítás, absztrakt, történet).

1. ábra: A komplex fordítási szövegelemző modell működése

Új tudományos eredmények

A komplex fordítási szövegelemző modell felhasználásával a magyarról angol nyelvre történő hírszövegfordításokon elvégzett elemzések sora bizonyította azt, hogy bármennyire is szubjektív/intuitív szövegminőségről van szó, a modell segítségével objektív módon elemezhetővé és leírhatóvá válik a szövegkoherencia célnyelvi (re)produkciója a fordításban, és pontos képet kaphatunk a szövegkoherenciában jelentős szerepet játszó kohéziós, retorikai és műfaji szerkezet fordítási viselkedéséről (erről részletesen l. Károly 2017). Ezen túlmenően az eredmények alapján azonosítani lehetett a fordítást kísérő szövegszintű fordítási stratégiákat is, amelyek átfogó, a koherencia szövegstruktúrában nyomon követhető valamennyi összetevőjére kiterjedő leírására a szakirodalomban tudomásom szerint ez idáig még nem került sor.

Az eredmények (Károly 2017, 219–221) alapján a szövegszintű fordítói stratégiák vonatkozásában, *általánosan* a következő megállapítások fogalmazhatók meg:

Hatókörük:

- lokális (a mikroszerkezet egyes szegmensei közötti relációk reprodukciójára irányuló; pl. lexikai ismétlés kihagyása) és/vagy
- globális (a teljes szöveg makroszerkezetét érintő).

Jellegzetességük, hogy

- kölcsönhatásban állnak egymással – elkülönítésük nem jelenti azt, hogy működésükben elválnának egymástól (lokális stratégia is okozhat makrostrukturális eltolódást);
- jelentésmódosulást eredményezhetnek a fordításban.

Típusaik:

- (1) A kohéziós és a makropropozicionális (ismétlés-) szerkezetet érintő stratégiák: kohéziós eszköz
  - betoldása,
  - kihagyása,
  - helyettesítése,
  - konkretizálása.
- (2) A topikszerkezetet érintő stratégiák:
  - topikprogresszió megváltoztatása,
  - topikális alany megváltoztatása.
- (3) A retorikai szerkezetet érintő stratégiák: kapcsolódási propozíció
  - betoldása,
  - kihagyása,
  - helyettesítése,
  - gyakoriságának megváltoztatása.

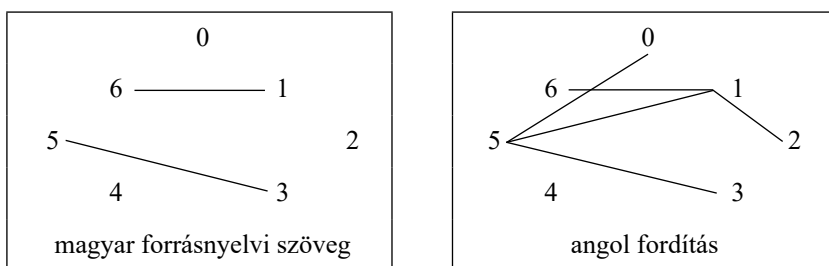
Konkrétan, a hírszövegek vonatkozásában azt láttam, hogy a (hír)szövegek fordítását mindig koherenciaeltolódás kíséri a kohéziós, a topik-, a retorikai és a műfaji szerkezet célnyelvi (re)produkciója során. Ezért általánosan a fordítás vonatkozásában megfogalmazást nyert az a hipotézis, miszerint a koherenciaeltolódás is a fordítási folyamat sajátja, s mint ilyen, fordítási univerzálénak tekinthető (Károly 2017, 201–202). A következőkben a fentiekben felsorolt stratégiajellemzőkre (lokális és globális stratégia kölcsönhatása, jelentésmódosulás) és -típusokra említek példát illusztrációként.

A makropropozicionális (ismétlés-) szerkezetet és a kohéziós szerkezetet egyaránt érintő stratégia, amikor a fordító a célnyelvi szövegben egy lexikai kötést kihagy:

<p>Magyar forrásszöveg (3-as szöveg 3. mondata):</p>	<p>Angol fordítás:</p>
<p>A Magyar Katolikus Egyház egyrészt – a <i>magyar</i> kormánnyal szemben – a határon túli magyarok kettős állampolgársága mellett foglalt állást a december 5-ei népszavazáson, másrészt pedig viták támadtak az egyházi iskolák finanszírozása ügyében.</p>	<p>On the one hand, the Hungarian Catholic Church – as opposed to the $\ominus$ government – assumed a supportive stand at the 5 December referendum in respect of dual citizenship for Hungarians beyond the borders, while disputes arose over the financing of church schools, on the other.</p>

⇒

A forrásszövegben még szereplő *magyar* szó a fordításból már hiányzik. Egy ilyen kohéziós eszköz kihagyása (az ismétlések számának csökkenése révén) együtt járhat azzal, hogy egy, a Hoey (1991) elmélete szerint centrális mondat elveszti centrális/makropropozicionális jellegét, és marginális státuszba kerül a szövegben. A hatókörét tekintve lokális stratégia tehát a szöveg globális szerkezetére is kihat. Ezáltal a szövegnek nem csupán a kohéziós erőssége (a kohéziós eszközeinek a száma) változik meg, hanem a szöveg fő mondanivalója, a makropropozicionális tartalma is: más mondatok kerülnek az ismétlések révén hangsúlyos helyzetbe. A 2. ábra szemléltet egy olyan esetet (ugyanezen hírszövegkorpuszból; Károly 2017), amikor a centrális mondatok változásával makropropozicionális eltolódás keletkezik fordítás során (több információ kerül kiemelt státuszba). Az ábrában a számok jelzik a mondatokat (a 0 a címet jelöli), a vonalak az ismétléskötéseket (vagyis minimum 3 ismétléskapcsolat létét) közöttük. Az ábrát követően a szöveg jelentésmódosulásának (a fordítás információ-többletének) érzékeltetésére a szövegek azon mondatait idézem, amelyek makropropozícióként szerepelnek magyarul és angolul.

2. ábra: A centrális mondatok (makropropozíciók) változása a fordításban (a 13-as szöveg és fordításának ismétléshálója; Károly 2017, 153 alapján)

Magyar forrásszöveg centrális mondatai (makropropozíciói):

1. Az Oroszországot a Fekete-tengeren és a Balkánon keresztül Dél-Európával összekötő s „Déli Áramlat” nevet viselő földgázvezetéknek a megépítéséről 2007. június 23-án Rómában írt alá szándéknyilatkozatot a Gazprom és az olasz ENI menedzsmentje.
3. Ennek értelmében közös céget hoznak létre a 10 milliárd USD összköltségűre becsült és 2013-ra üzemszerű működésre átadni tervezett gázvezeték megvalósíthatóságának tanulmányozására.
5. Az előkészületben lévő nagy európai gázvezeték-vállalkozásokkal – így például a projektcéggel és nyomvonallal évek óta rendelkező Nabuccoval – szemben például továbbra sem tudni, pontosan merre is halad majd, és mely országok részesülnének a rajta szállított korlátozott gázmennyiségből.
6. Ráadásul Oroszország az elmúlt időszakban egymásnak ellentmondó szándéknyilatkozatokat köt.

Az angol fordítás centrális mondatai (makropropozíciói):

0. The planned South Stream gas pipeline and Hungary
1. The management of Gazprom and the Italian ENI signed a Letter of Intent in Rome on June 23, 2007 with respect to the construction of a natural gas pipeline bearing the name of “South Stream” and connecting Russia and Southern Europe through the Black Sea and the Balkans.
2. The step was followed by a concrete agreement signed in Moscow on the 22nd of November in the presence of Russian President Vladimir Putin and Italian Prime Minister Romano Prodi.
3. In terms of the agreement, a joint company would be established to carry out a comprehensive feasibility study with respect to the planned gas pipeline estimated to cost around 10 billion USD to be completed and rendered fully functional by 2013.
5. In contrast to the large European gas pipeline-projects under consideration, notably, the Nabucco, which established project-management companies and specified a defined route some time ago, it is still not known precisely as to what route the South Stream would traverse, or which countries would benefit from the limited gas supply it is designed to transport.
6. Furthermore, Russia has signed contradictory letters of intent in recent times.

Jövőbeli fejlődési irányok

A komplex fordítási szövegelemző modell segítségével nyert elméleti és empirikus kutatási eredmények azt mutatják, hogy az alkalmazott nyelvészet bizonyos diszciplínáinak összekapcsolásával mind a szöveg, mind a fordítás tudománya számára jelentős új ismeretekhez juthatunk. Az alkalmazott szövegnyelvészet és a diskurzuselemzés területén azonosítani lehetett a koherencia szövegstruktúrában nyomon követhető összetevőit és azok interakcióit. A műfajkutatáson belül a hírszövegműfaj mélyebb megértését tette lehetővé. A fordítástudomány területén a sajtófordítás (tartalomközpontú szöveg), a célnyelvi szövegre orientált fordításkutatás (komplex fordítási szövegelemző modell, koherenciaeltolódások), a fordítói stratégiakutatás (szövegszintű fordítói stratégiák), az univerzálékutatás (a kohéziós eszközök és különösen az ismétléshasználat szempontjából releváns explicitációs és ismétléskerülési hipotézis), valamint a magyar–angol nyelvpár kutatásában hozott új eredményeket.

A komplex fordítási szövegelemző modell kidolgozására és első, kísérleti tesztelésére irányuló munkám (Károly 2017) jellegéből adódóan elsősorban produktumorientált, leíró szemléletű és feltáró szándékú volt. Ahhoz, hogy megállapítható legyen, hogy a modell más műfaj, más nyelvpár, illetve nagyobb korpusz vizsgálatára is alkalmas-e, további vizsgálatok sorára van még szükség. Ezek már az alkalmazott nyelvészet jövőbeli lehetséges fejlődési irányait is kijelölik. Fontos volna kiterjeszteni a vizsgálat körét a fordítás produktumának elemzése mellett a fordítási szövegalkotás (a célnyelvi koherenciaeremtés) kognitív folyamatának feltárására is, melyben az alkalmazott pszicholingvisztika elméletei és módszerei lehetnek a segítségünkre. Kérdés maradt az is, hogy vajon az eredmények, különösen a koherencia- és a jelentéseltolódásra vonatkozó megállapítások, hogyan viszonyulnak a befogadói (olvasói) megítéléshez. Nem tudjuk, hogy mennyire tudatosak vagy ösztönösek a szövegszintű fordítói stratégiák, illetve, hogy mely stratégia tudatos és melyik ösztönös.

Mindehhez nagyobb korpuszokra, reprezentatív mintákra, terjedelmesebb szövegek elemzésére is szükség volna. Ehhez a korpusznyelvészet eszköztárából meríthetünk, amire van is már példa a szakirodalomban (pl. a lexikai kohézió korpusz alapú vizsgálata Seidl Péch 2011-es munkájában). A korpusznyelvészet módszereinek felhasználásával lehetővé válhat számos olyan szöveg- és fordítási változó vizsgálata, amelyek egyelőre csupán manuálisan s következőképp az emberi teherbírás korlátai miatt csak rövidebb szövegeken, kisebb korpuszokon valósulhattak meg.

Irodalom

- Bell, Allan. 1991. *The language of news media*. Oxford, UK: Blackwell.
- Bell, Allan. 1998. The discourse structure of news stories. In *Approaches to media discourse*, szerk.: Allan Bell–Peter Garrett. 64–104. Oxford, UK: Blackwell.
- Halliday, Michael A. K.–Hasan, Ruqaiya. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Halliday, Michael A. K.–Matthiessen, Christian M. I. M. 2004. *An introduction to functional grammar*. London: Arnold.
- Hasan, Ruqaiya. 1984. Coherence and cohesive harmony. In *Understanding reading comprehension*, szerk. James Flood. 181–219. Delaware: International Reading Association.
- Hoey, Michael. 1991. *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Károly Krisztina. 2014. *Szövegkoherencia a fordításban*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Károly Krisztina. 2017. *Aspects of cohesion and coherence in translation*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- Lautamatti, Liisa. 1987. Observations on the development of the topic in simplified discourse. In *Writing across languages: Analysis of L2 text*, szerk. Ulla Connor–Robert B. Kaplan. 87–114. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Mann, William C. 2005. *RST – Rhetorical Structure Theory*. www.sfu.ca/rst/01intro/definitions.html (2018. jan. 22.)
- Mann, William C.–Thompson, Sandra A. 1986. Relational propositions in discourse. *Discourse Processes* 9 (1): 37–55.
- Mann, William C.–Thompson, Sandra A. 1988. Rhetorical structure theory: toward a functional theory of text organization. *Text* 8 (3): 243–281.
- Seidl Péch Olivía. 2011. *Fordított szövegek számítógépes összevetése. Autentikus magyar szövegek és fordítás eredményeként létrejött célnyelvi magyar szövegek lexikai kohéziós mintázatának összehasonlító elemzése*. PhD-disszertáció. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Tirkkonen-Condit, Sonja. 1985. *Argumentative text structure and translation*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

DISCIPLINES OF APPLIED LINGUISTICS IN THE SERVICE OF TRANSLATIONAL DISCOURSE PRODUCTION

Present methods and future directions for development

This paper reviews particular achievements of translation studies and applied text linguistics from among the various disciplines of applied linguistics that enable a deeper understanding of certain phenomena either under- or not at all researched in the field so far. The main concern of the study is translational discourse production. It intends to offer

theoretical and methodological means to be able to answer such basic questions related to translational discourse production as for example whether it is at all possible to analyze the target language (re)production of coherence, or how the cohesive, rhetorical and generic structures of discourse "behave" in translation. The paper also highlights future avenues of research in discourse analysis, genre analysis, target text oriented translation research and the study of translation universals, and strategies which may be successfully pursued with the help of some of the current achievements of these disciplines of applied linguistics.

Keywords: applied linguistics, translation studies, applied text linguistics, translational discourse production, discourse level translation strategies

DISCIPLINE PRIMENJENE LINGVISTIKE U SLUŽBI SPOZNAJE STVARANJA PREVODILAČKIH TEKSTOVA

Savremene metode i pravci razvoja

Rad daje pregled rezultata vezanih za nauku o prevođenju i primenjenu tekstualnu lingvistiku u okviru primenjene lingvistike, koji omogućava dublju spoznaju do sada zanemarivanih ili nedovoljno istraženih pojava. Fokusira se na pojavu stvaranja prevodilačkih tekstova, te pruža teoretska i metodološka rešenja za brojna pitanja. Na primer, da li se uopšte može analizirati ciljna (re)produkcija koherentnosti tekstova u prevodu, ili kako se u prevodu „ponašaju” kohezivne, retoričke i žanrovske strukture (koje imaju značajnu ulogu u koherentnosti tekstova). Autor daje i projekciju budućih razvojnih pravaca, predvidivih pomoću disciplina primenjene lingvistike, i to u analizi diskursa, u istraživanju žanrova, u analizi prevoda orijentisanih na ciljni tekst, u istraživanju univerzalija i prevodilačkih strategija.

Ključne reči: primenjena lingvistika, nauka o prevođenju, primenjena tekstualna lingvistika, stvaranje prevodilačkih tekstova, prevodilačke strategije na nivou teksta

A kézirat leadásának ideje: 2018. febr. 12.

Közlésre elfogadva: 2018. jún. 10.